

KRAŽIAI: NYKSTANTYS AR ATGYJANTYS? ISTORIJA, DABARTIS, PERSPEKTYVOS

Simona Iždonaitė

Šiaulių universitetas

Įvadas

Temos aktualumas ir naujumas. Kražiai anksčiau buvo mokslo, katalikybės, politinis ir administracinis centras. Šiuo metu seniūnija gyvena sparčiai kintančios kasdienybės akivaizdoje. Visa tai verčia permašyti savo veiklą, veikimo principus, užsibrėžti naujus tikslus ir nagrinėti bei spręsti naujas problemas. Siekiant išvengti neigiamų pasekmių, būtina suformuoti ilgalaikę veiklos strategiją. Nuo Lietuvos atkūrimo iki šių dienų gvildenamos ir neurbanizuotų, t. y. kaimiškųjų vietovių ekonominės ir sociokultūrinės raidos tendencijos bei perspektyvos. Remiantis europiniu kaimo plėtros modeliu, šios vietovės išsivysčiusiose valstybėse jau daugiau kaip dešimtmetį nebelaikomos vien tik žemės ūkio produkcijos tiekėjais. Europos Komisijos užsakytu Italijos mokslininkų parengtoje studijoje „Europos kaimiškųjų vietovių tipologija“ akcentuojama, kad „kaimas jau nebėra žemės ūkio sinonimas. Tai sritis, pasižyminti ūkinės veiklos įvairove, įskaitant šiuolaikinę pramonę ir paslaugų sistemą. Minėta procesą palengvina infrastruktūros tobulinimas, naujų transporto linijų tiesimas ir geresnės galimybės pasiekti šias vietoves bei naujos komunikacijos formos“ (Flavio Boscacci et al., 1999, p. 4). Šiuo metu vis daugiau gyventojų užsiima populiarijančia alternatyvia neagrarine veikla: turizmu, amatininkyste, prekyba, buitinėmis ir socialinėmis paslaugomis.

Tyrimo objektas – Kelmės rajono Kražių seniūnijos raidos perspektyvos.

Tyrimo tikslas – išanalizuoti gyventojų požiūrį į turtingą istoriją turinčio gimtojo krašto dabartinę situaciją ir pateikti galimus pasiūlymus naujai ekonominės ir sociokultūrinės plėtros strategijai formuoti.

Tyrimo uždaviniai:

1. Išanalizuoti teorinius Lietuvos savivaldos pagrindus.
2. Apžvelgti Kelmės rajono Kražių seniūnijos raidą.
3. Aptarti šiuolaikines kaimiškųjų vietovių funkcijas.

4. Išanalizuoti Kražių seniūnijos gyventojų nuomonę apie vietovės dabartinę situaciją ir pateikti pasiūlymus naujai ekonominės ir sociokultūrinės plėtros strategijai formuoti.

Tyrimo metodai: mokslinės literatūros analizė ir apibendrinimas, kiekybinis socialinis tyrimas (anketinė apklausa), apklausos duomenų statistinis apdorojimas kompiuterine SPSS programa, jų pateikimas grafiniais metodais.

Lietuvos savivaldos sistemos pokyčiai

1990 m. kovo 11 d. Lietuvai atkūrusi nepriklausomybę, pasikeitė jos socialinė ir ekonominė sistema. Tokie pokyčiai lėmė būtinybę reformuoti valstybės teritorijos administracinį suskirstymą ir įtvirtinti naujas teritorinės savivaldos institucijas. Daugelis Rytų ir Vidurio Europos šalių, išsivadavusių iš sovietinės sistemos gniaužtų, per paskutinį XX a. dešimtmetį įvykdė savo teritorijos administracinio suskirstymo ir valdymo reformas. Svarbų vaidmenį suvaidino ir Europos Sąjungos (ES) plėtra, kuri sąlygojo demokratinius savivaldos ir regioninės politikos pokyčius.

Pasak Domarko (2007), dabar viešojo administravimo raida vyksta tradicinio, arba senojo viešojo administravimo ir naujosios vadybos idėjų sandūroje. Viešojo valdymo institucijų sistemą veikia globalizacijos procesai, naujosios informacinės technologijos ir kiti socioekonominiai veiksniai. Ieškoma galimybių sukurti efektyviau funkcionuojančią administravimo sistemą. Bučinsko, Raipos ir Staponkienės (2004) teigimu, šių reformų esmė ta, kad valstybės valdymo sistemų pertvarka remtųsi sisteminiu požiūriu, siekiant optimizuoti valdymo institucijų funkcijas. Per pastarąjį dešimtmetį, nepasiteisinus naujosios viešosios vadybos principams, iškilo naujojo viešojo valdymo ir gero valdymo koncepcijos. Lietuvoje jas nagrinėja kelios tyrėjų grupės. Gana daug darbų valdymo reformų ir savivaldos sistemos evoliucinio tobulinimo temomis paskelbė M. Arimavičiūtė, A. Astrauskas, V. Domarkas, D. Gudelis, A. Guogis, D. S. Puškorius, A. Raiša, V. Smalskys, D. Šaparnienė, T. Tamošiūnas ir kt.

Vietos savivaldos institucijos, kontroliuojamos ir valdydamos dalį visuomeninių reikalų ir taip ribodamos centrinės valstybinės valdžios galią, įtvirtina esminius demokratijos elementus, ugdo visuomenės kūrybinį aktyvumą ir pilietiškumą. Pasak Baltušnikienės (2005), Lietuvos valstybės teritorijos valdymas skirstomas į dvi valdymo formas:

- valstybinis vietos valdymas (veiklą vykdo valstybinio vietos valdymo subjektai);
- vietos savivalda (veiklą vykdo vietos savivaldos subjektai).

Demokratinėje valstybėje valdymo institucijų veikla turi būti grindžiama valdžių padalijimo principu. J. Staponkienės (2005) nuomone, „šio principo paskirtis – garantuoti asmens teises ir laisves, padėti visuomenei išvengti despotizmo“ (p. 83). Valstybės valdymo subjektai pagal valdžios padalijimo principą Lietuvoje yra skirstomi į trijų šakų subjektus:

- Įstatymus leidžiančiosios valdžios šakos subjektus. Tai įgyvendina Seimas.
- Įstatymus vykdančiosios šakos subjektus. Tai įgyvendina Vyriausybė.
- Įstatymus ginančiosios arba teisminės šakos subjektus. Tai įgyvendina Teismas.

Gyventojams greičiausiai pasiekiami valdžia yra vietos savivalda. Pagal Lietuvos Respublikos vietos savivaldos įstatymą (atnaujinta 2011 m.), vietos savivalda yra „valstybės teritorijos administracinio vieneto – savivaldybės – teisė laisvai ir savarankiškai tvarkytis pagal Lietuvos Respublikos Konstituciją ir įstatymus per administracinio vieneto nuolatinių gyventojų tiesiogiai išrinktų atstovų savivaldybės tarybą bei jos sudarytą vykdomąją ir kitas institucijas“. Aktyvi pilietiška visuomenė reikalauja diegti savivaldos principus visose bendruomenės gyvenimo srityse. Apie tai liudija ir kintanti savivaldybių tarybų narių sudėtis. Lazdynas (2005) teigia, kad jau šiuo metu kaimiškuosiuose rajonuose savivaldybės tarybų narių yra tiek, kiek kiekviena gyvenvietė gali turėti savo atstovus. Labai dažnai kandidatai į savivaldybių tarybas pabrėžia, kad, juos išrinkus, pastarieji atstovaus savo teritoriją. Tokiu atveju piliečiai turėtų didelę galimybę tiesiogiai išreikšti savo nuomonę, teikti pasiūlymus ir daryti įtaką savivaldybės tarybos darbo eigai.

Pagal Vietos savivaldos pakeitimo įstatymą (2008 m., atnaujinta 2011 m.), „seniūnija yra savivaldybės administracijos filialas, veikiantis tam tikroje savivaldybės teritorijos dalyje“. Jai vadovauja seniūnas, kuris pagal teisinį statusą yra valstybės tarnautojas. Šiame įstatyme nurodyta, kad seniūnijos veiklą reglamentuoja savivaldybės administracijos direktoriaus patvirtinti seniūnijos veiklos nuostatai. Nuo 2009 m. seniūnijos privalo turėti savo veiklos nuostatus, kuriuose būtų nurodytos seniūnijos funkcijos, konkretūs uždaviniai ir priemonės. Šie nuostatai gali būti laiko-

mi strateginio planavimo seniūnijose užuomazga.

Jankuvienė, Jasaitis (2009) teigia, kad, siekiant didesnio bendradarbiavimo tarp valdžios atstovų ir šalių gyventojų, reikia įvykdyti esminę teritorinę-administracinę reformą, įteisinant seniūnijas kaip pradinio savivaldos elemento statusą. Seniūnas turėtų tiesiogiai rinkti seniūnijos gyventojai, nes šiuo metu dirbantys į šias pareigas paskirtieji asmenys vykdo ne gyventojų, o juos paskyrusių politinių jėgų valią. Seniūnijos, tapusios bendruomenės traukos centrais, galėtų efektyviau identifikuoti ir spręsti vietos problemas.

Kiekvienas savivaldybės teritorijos administracinis, teritorinis, ūkinis, funkcinis, kultūrinis ar bet koks kitas vienetas turi teisę į savivaldą. Kuomet savivalda yra visur ir visada, tuomet net pati mažiausia bendruomenė tampa demokratijos garantu. Piliečiai, turintieji galimybę dalyvauti sprendžiant iškilusias problemas, jaučiasi dalyvaujantys ir valstybės valdyme.

Kražių seniūnijos raida

Kražių seniūnija yra viena seniausių gyvenviečių Lietuvoje. Ši Žemaitijos istorinė vietovė reikšminga tuo, kad keletą šimtmečių ji buvo viena svarbių mokslo ir kultūros židinių. Garsioji Kražių kolegija buvo pažangi aukštojo mokslo įstaiga. Kolegijoje veikė viena didžiausių Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės bibliotekų. Be kunigų seminarijos Kražiuose prie Jėzuitų kolegijos kurį laiką gyvavo Aukštoji filosofijos ir teologijos mokykla. Žvelgiant į švietimo raidą Kražiuose, negalima nepaminėti Kražių mokyklos teatro, kuris pastatė apie 30 vaidinimų. 1817 m. kolegiją perėmė Vilniaus universitetas, kuris ją perorganizavo į pirmąją pasaulietinę gimnaziją Lietuvoje. Vėliau, gimnaziją perkėlus į Kauną, ir patys Kražiai neteko buvusios reikšmės.

Pasak Rimkaus (1997), Kražiai buvo tapę Žemaitijos seniūnijos sostine, o nuo 1414 m. – ir pavieto centru, kuris sparčiai augo. Čia Lietuvos–Lenkijos karalius Žygimantas Senasis 1529 m. įsakė, kad keturis kartus per metus rinktųsi visos Žemaitijos seniūnijos teismai. Tuo metu Kražiai buvo svarbus administracinis centras. Seniūno sukviesti, čia rinkdavosi bajorų seimeliai, kurie sprendavo piliečiams svarbius klausimus. Čia gyveno labai daug amatininkų, veikė ne viena ar dvi parduotuvės. Kražiai buvo vieta, per kurią ėjo senasis prekybos tinklas. Tai buvo itin svarbu miestelio ekonomikai, nes keliaudami prekeiviai sustodavo, apsipirkdavo, parduodavo savo prekes. Visa tai garsino Kražių miestelio vardą ir teikė jam ekonominę naudą.

Kražių miestelio istorijoje gausu ir dramatiškų įvykių. Carinė valdžia 1893 m. uždarė Benediktinių moterų vienuolyną, pastatą ir mūrinę bažnyčią, kurią norėjo nugriauti arba paversti stačiatikių cerkve. Tikintieji tam pasipriešino. 1893 m. lapkričio 22 d. caro

žandarai ir kazokai, panaudoję smurtą, susidorojo su taikiais gyventojais. Šis istorinis įvykis žinomas kaip Kražių skerdynės. Lietuvoje šie įvykiai daugeliui karų tapo katalikybės ir lietuviybės gynimo simboliu.

Šiuo metu garsią miestelio istoriją mena Kražių kolegijos pastatas, Vytauto parapiinės bažnyčios varpinė, Švč. Mergelės Marijos Nekaltojo Prasidėjimo bažnyčia, miestelio centras, kuris vertinamas kaip urbanistikos paminklas. Kasmetinei Šv. Roko atlaidai į miestelį sukviečia daugybę žmonių iš visos Lietuvos. Kražių kraštovaizdį puošia aplink miestelį žiedu išsidėstę Papilių, Gedminių, Papilalio, Galinių, Burbiškių, Plūsčių, Burniškės ir Bumbulių piliakalniai.

Žvelgiant į vis tuštėjančias Kražių gatves, apleistus gamybinius ir kultūros statinius, apytuštes parduotuves, susidaro vaizdas, kad šiuo metu miestelis išgyvena gilų nuosmukį. 2001 m. surašymo duomenimis, Kražiuose savo gyvenamąją vietą deklaravo 784 asmenys. Kaip teigė buvęs Kražių seniūnas, 2012 m. pradžioje visoje seniūnijoje buvo 2 905 gyventojai. Keičiantis ekonominei situacijai, vietos bendruomenė vis labiau slegia nedarbas. Nemažai aktyvių gyventojų tapo emigrantai ir dabar triūšia kitose valstybėse, stiprindami jų gerovę, mokėdami mokesčius į jų biudžetą. Nemažai buvusiųjų gyventojų išsikėlė į didesnius miestelius dėl vaikų (uždaromos mokyklos, trūksta aktyvios veiklos) ar savo gerovės.

Naujosios kaimiškųjų vietovių funkcijos globalizacijos iššūkių akivaizdoje

Šiuo metu Lietuvos kaimo vietovėse labai sparčiai kinta tiek ūkinė veikla, tiek profesinė gyventojų struktūra. Išryškėja naujos ūkininkavimo formos, gyventojai užsiima alternatyvia veikla, kuriamos naujos viešosios vertybės, formuojasi kitokia šeimos būsto samprata, kinta sociokultūrinė aplinka. Minėti veiksniai įtakos turi ir analizuojamam Kražių miesteliui. J. Jasaitis (2008) akcentuoja, kad svarbiausias uždavinys, kylantis ilgalaikių strategijų rengėjams, yra būtinybė suderinti tradicines ir naujasias neurbanizuotų vietovių funkcijas, optimaliai patenkinant tiek kaimo gyventojų poreikius, tiek darnią visos valstybės ūkio plėtotę. Tai įvykdyti nėra lengva.

Neurbanizuotų vietovių šiuolaikinių funkcijų sistema pagrįsta poindustrinėje visuomenėje vykstančių socioekonominių ir sociokultūrinių procesų analize. Pasak Jasaičio (2007), žinių visuomenėje tenka radikaliai keisti tokių sąvokų kaip *kaimas*, *kaimo gyventojai* (*kaimiečiai*) turinį, peržiūrėti šiuolaikinių kaimo vietovių ūkinės veiklos paskirtį ir turinį. Per pastarąjį laikotarpį išsivysčiusiose valstybėse iš esmės keitėsi miesto ir kaimo ryšių sistema. Tai žingsnis į modernėjančią visuomenę.

Šiaulių universiteto Kaimo plėtros centras, atlikdamas socioekonominius ir sociokultūrinius tyrimus,

atskleidė naujas neurbanizuotų vietovių plėtros galimybes, derinant procesus, kuriuos lemia žinių visuomenės formavimasis. Visa tai išryškina šią neurbanizuotų ir žemo urbanizacijos lygio atokesnių (angl. *Hinterland*) vietovių šiuolaikinių funkcijų sistemą, kurią sudaro šios šešios funkcijos:

- 1) rezidencinė (būsto, sodybos, gyvenvietės);
- 2) daugiasektorinės ekonominės veiklos diversifikacijos;
- 3) relaksacijos ir reabilitacijos (rekreacinių išteklių panaudojimo sveikai gyvensenai, gydymui, sveikatos atstatymui);
- 4) edukacinė (visapusiško gamtinės aplinkos pažinimo ir ekologiškos gyvensenos ugdymo);
- 5) etnografinio ir etinio (dorovinio) paveldo išsaugojimo bei puoselėjimo;
- 6) kraštovaizdžio apsaugos ir bendruomenės saugumo.

Šiaulių universiteto Kaimo plėtros tyrimų centro vadovas J. Jasaitis kartu su bendraautoriais parengtose publikacijose, paskelbtose 2004–2011 m., teigia, kad, tiriant neurbanizuotų vietovių funkcijų plėtros galimybes, atrandamos naujos galimybės plėtoti smulkų verslą, populiarinti materialinę ir dvasinę tautos kūrybą. Svarbu, kad į pokyčius būtų sureaguota tinkamai ir laiku.

Rezidencinė funkcija išreiškia būsto ir naujų gyvenamųjų vietovių tobulinimo tendencijas. Pradedama formuotis nauja individualios sodybos samprata. Gyventojai kitaip pradeda suprasti savo privačią erdvę. Jie iš butų daugiabučiuose namuose pradeda keltis į vienai šeimai skirtą sodybą užmiestyje. „Tai leidžia kurti šeimai erdvesnę, patogesnę ir saugesnę aplinką, kurioje atsiveria daugiau galimybių asmenybės ugdymui. Ši funkcija išryškina sudėtingas senųjų ir naujųjų kartų gyventojų interesų suderinimo problemas, naują požiūrį buities kultūrai, gyvenviečių estetikai, laisvalaikio organizavimą, paslaugų modernizavimą“ (Jasaitis, Šurkuvienė, 2006, p. 88). Tai skatina gyventoją pasirinkti atokesnę vietovę savo gyvenimui nei pasilikti gyventi mažo ploto bute, o prie namo nebėra net kiemo, nes ir buvusios vaikų žaidimų aikštelės virto automobilių parkavimo vietomis. Neurbanizuotose kaimiškiosiose ar mažiau urbanizuotose vietovėse apsigyvena arba bent jau įsigyja sklypus ne tik pasiturintys Lietuvos žmonės, pavargę nuo miesto šurmulio ir siekiantys auginti vaikus kitoje aplinkoje. Tuo pat metu į miestus vyksta bedarbiai, tikintys susirasti darbą arba galvojančios, kad mieste yra gyventi lengviau.

Kaip teigia Jasaitis ir Šurkuvienė (2006), naujų gyvenviečių atsiradimas išryškino strateginio planavimo spragas. Kai kurie gyvenamieji rajonai statomi, neatsižvelgiant į plėtros perspektyvas. Nesuprojektuotos bendro naudojimo komunikacijos, nenumatytos vietos prekybos centrums, mokykloms, kultūros įstai-

goms ir kt. Šias neigiamas tendencijas išryškino jau ketverius metus (nuo 2008 m.) Šiaulių universitete rengiamos J. P. Aleksos vardu nominuotos tarptautinės mokslinės konferencijos „Šiuolaikinio kaimo vizija“. Naujame mokslo darbų leidinyje „Kaimo raidos kryptys žinių visuomenėje“ šias problemas analizuoja R. Apanavičius, A. Andriūšytė, R. Bertašiūtė (2011). VDU prof. R. Apanavičius straipsnyje „Sodybos ir jų aplinka: nuo senųjų tradicijų iki „prerijų kultūros“ Lietuvoje“ išryškina sodybos elementų neatitikimą nei šiuolaikinio žmogaus poreikiams, nei etnokultūros tradicijoms. Žinomos architektūros paveldo tyrėjos – VGTU doc. dr. A. Andriūšytė ir KTU Architektūros ir statybos instituto atstovė doc.dr. R. Bertašiūtė aptaria tradicinės architektūros tęstinumo galimybes šiuolaikiniame kaime. Išryškėjo, kad gana dažnai naujų pastatų formos visiškai nesiderina su aplinka arba sukelia nepatogumų kitiems gyventojais. Kintant esamiems ir atsirandant naujiems gyvenamiesiems rajonams, lieka neapibrėžti būtini savivaldos institucijų vaidmens pokyčiai, neatnaujinamos jų funkcijos.

Ekonominės veiklos diversifikacijos funkcija.

Diversifikacija (liet. *įvairinimas*) – tai tiek naujų alternatyvų pasirinkimas, naujų paslaugų teikimas, tiek naujų investicijų ieškojimas. Ūkinės veiklos diversifikaciją, pasak Jasaičio ir Šurkuvienės (2006), lemia ekonominiai pokyčiai. Ekonominės veiklos diversifikacija skatina būtinybę atkurti kaimo buitinio aptarnavimo sistemą. Bet šiuo metu dauguma verslininkų savo veiklą orientuoja į prekybą arba prekių pervežimą, bet ne į stabilią gamybą.

Ieškant alternatyvių veiklų, turėtų būti atkreiptas dėmesys į tradicinius amatus, kurie leistų amatininkams mokytį jaunąją kartą ir už tai kažkiek uždirbti. Tuo pačiu ir kultūrinis poreikis būtų patenkintas ir būtų atsižvelgta į ekonominius veiksnius. Jau buvo minėta apie vis didėjančią kaimo turizmo sodybų skaičių. Tai vienas alternatyvaus verslo pavyzdžių. Dužinskas (2007) ir kiti tyrėjai mano, kad ūkinės veiklos diversifikacija leistų pagerinti gyvenimo kokybę neurbanizuotose vietovėse, sumažintų jų turtinę, kultūrinę ir politinę atskirtį, stiprintų šių vietovių ryšius su visu valstybės gyvenimu. Minėta veikla suteiktų galimybę įgyvendinti asmenybės profesinius ir kūrybinius sumanymus, ugdyti gebėjimus, nepriklausomai nuo jo gyvenamosios vietovės ar užsiimamos veiklos.

Relaksacijos ir reabilitacijos funkcija. Kiekvienam žmogui svarbus jo laisvalaikis, poilsis. Ne visi geba jį praleisti turiningai, iš tikro ilsėdamiesi. Vasarą galima matyti pilnus paplūdimius, kur nėra vietos nei pažaisti kamuoliu ar pabėgioti. Laisvomis dienomis prekybos centrai sausakimši pirkėjų ar šiaip vaikštinėjančiųjų. Savaitgaliais susidarantys mašinų srautai liudija ne apie poilsį, o apie visišką nesušildymą, kas tai yra. Visa tai rodo, kad žmonės ne itin moka savo

savaitgalį ar kelias poilsio dienas praleisti turiningai. Pasak Jasaičio ir Šurkuvienės (2006), nemažėjanti įtampa darbovietėse ir visuomeninėje aplinkoje, nauji reikalavimai specialistų kvalifikacijai, globalizacijos iššūkiai, netgi asmeninio gyvenimo problemos lemia vadinamosios „poilsio industrijos“ plėtrą. Išvardyti veiksniai turi įtakos visuomenės susidomėjimui gydomuoju gamtos poveikiu. Žmonės pradeda suvokti, kad primityvi pramogų, siūlomų miestuose, sistema ne visuomet yra tinkama praleisti poilsio akimirkas.

Lietuvoje stokojama vietų, kurios tikėtų neįgalių žmonių poilsui, potrauminiam gijimui, paplitusių ligų prevencijai. Minėti autoriai teigia, kad neurbanizuotose vietovėse steigiami nauji poilsio ir sveikatos atkūrimo centrai, turistiniai maršrutai, įvairiausių sporto šakų bazių sukūrimas padėtų šias problemas spręsti, formuotų sveikesnę ir prasmingesnę gyvenimą. Treinys (2005) tai vadina „viešųjų gėrybių kūrimu“. Neurbanizuotos vietovės būtų patrauklesnės ir turistams, kurių apsilankymai didintų jų pridėtinę vertę. Pavyzdžiui, kaimo turizmo sodybose šiuo metu teikiamos įvairios paslaugos, nuo tradicinių švenčių ir pobuvių rengimo iki tradicinių amatų mokymo.

Vienas iš svarbiausių strateginio valdymo uždavinių – visuomenės lavinimas, jos švietimas. Šį uždavinį sprendžia **edukacinė** – pažinimo ir ugdymo – funkcija. Jasaitis ir Šurkuvienė pabrėžia, kad apie jos aktualumą rodo „labai primityvaus elgesio apraiškos, nesiorientavimas net artimiausioje gamtos aplinkoje, negebėjimas atskirti patikimos, objektyvios informacijos nuo gandų, nesuvokimas, kuriais tautos kultūros bruožais ir pasiekimais galima didžiuotis ir juos įvardyti, pristatant savo valstybę pasaulyje (2006, p. 89)“. Visuomenę vis dar yra apėmęs provincialumo jausmas, nenoras lavintis, išmokti kažką naujo, savojo krašto nepažinimas, nepagarba savo kalbai ir valstybei. Visos šios savybės, jeigu padėtis nepasikeis, bus perduotos ir kitoms kartoms. Tai grėsmė valstybės kultūrai ir tautos tapatybei.

Jasaitis ir Šurkuvienė (2006) pateikia pasiūlymų, kaip būtų galima efektyviai naudoti neurbanizuotų vietovių galimybes, realizuojant pažinimo ir lavinimo funkciją. Pirmiausia reikėtų keisti požiūrį į visą švietimo sistemą. „Pažinti augalus reikia ne iš skaidrių ir herbarų, o natūralioje aplinkoje organizuojant išvykas į gamtos kampelius. Pagarba tėvynės gamtai ugdyti ne ekskursijose į prekybos centrus, o keliaujant po Lietuvą. Literatūros ir istorijos mokymas turi būti neatsiejamas nuo tokių pažintinės veiklos rūšių, kaip kraštotyra ir išlikusių objektų lankymas“. Visi šie pasiūlymai turi būti įgyvendinti dabartinėje švietimo sistemoje. Juos efektyviai panaudojus, būtų galima tikėtis pokyčių visuomenėje.

Su minėta funkcija glaudžiai siejasi ir kitos neurbanizuotų vietovių funkcijos – kaimo etnografinio

ir dorovinio paveldo išsaugojimo bei kraštovaizdžio puoselėjimo. *Etnografinio ir etinio (dorovinio) paveldo išsaugojimo funkcija* glaudžiai susijusi su istorinėmis vietovėmis ir pastatais, etnografiniais kaimais, žymiais žmonėmis.

Problema galima įvardyti kaip informacijos nebuvimą arba jos neperteikimą jaunajai kartai, daugelio vietų sunkų pasiekimą arba pasiekus suvokimą, kad toji vieta yra išniekinta ir jau nebeatlieka savo funkcijos. Minėtos problemos sprendimą įvardija Jasaitis ir Šurkuvienė (2006), akcentuodami, kad būtina įrengti automobilių aikštes, pasirūpinti lankytojų maitinimu ir nakvyne, pateikti daugiau informacijos apie kiekvienos vietovės lankytinus objektus, apie tai skelbti interneto svetainėse. Lankytojams turi būti sudaryta galimybė įsigyti tas vietas primenančius tautodailininkų dirbinius, lankstinukus ar kitų tipų leidinius. Visa tai skatintų komunikaciją „iš lūpų į lūpas“, taip būtų perduodama informacija draugams, kaimynams, artimiesiems. Tokie objektai sulauktų daugiau lankytojų, o tai skatintų jų atgimimą.

Kraštovaizdžio puoselėjimo ir bendruomenės saugumo funkcija. Jauki, kruopščiai prižiūrima, puoselėjama aplinka gyventojams teikia estetinį pasitenkinimą, saugumo jausmą, stiprina žmogaus ir gamtos sąlytį, prisideda prie patriotinių ir pilietinių nuostatų formavimosi. Dabartinis Lietuvos kaimas, nuolat veikiamas įvairių permainų, stengiasi išlaikyti jam būdingus savitumus – regionų identitetą, tradicinį kraštovaizdį, etninę architektūrą, gyvuosius kultūros reiškinius. Be to, kuriami tautos buities muziejai (skansenai) po atviru dangumi. Vienas tokių yra Rumšiškėse (Kauno r.). Ten visada pilna žmonių, norinčių švęsti tradicines šventes, pamatyti, kaip gyvena protėviai, apžiūrėti senąją architektūrą, kuri iki šių dienų išsaugota. Bet tiek mūsų stebėjimai, tiek viešosios erdvės diskusijų analizė rodo, kad kraštovaizdis dažnai yra netinkamai prižiūrimas ir neprofesionaliai tvarkomas.

Minėtoji šiuolaikinių funkcijų sistema gali būti orientyru, kaip efektyviai keisti strateginį regionų valdymą. Jų efektyvus įgyvendinimas leistų tobulinti žmonių gyvenimo kokybę ne tik kaime, bet ir spartintų ekonominę ir socialinę visos Lietuvos pažangą.

Kražių gyventojų požiūris į seniūnijos raidą

Siekiant išsiaiškinti gyventojų požiūrį į Kražių seniūnijos raidą, buvo atlikta anketinė apklausa Kražių miestelyje. Seniūnijos gyventojams buvo išdalyta

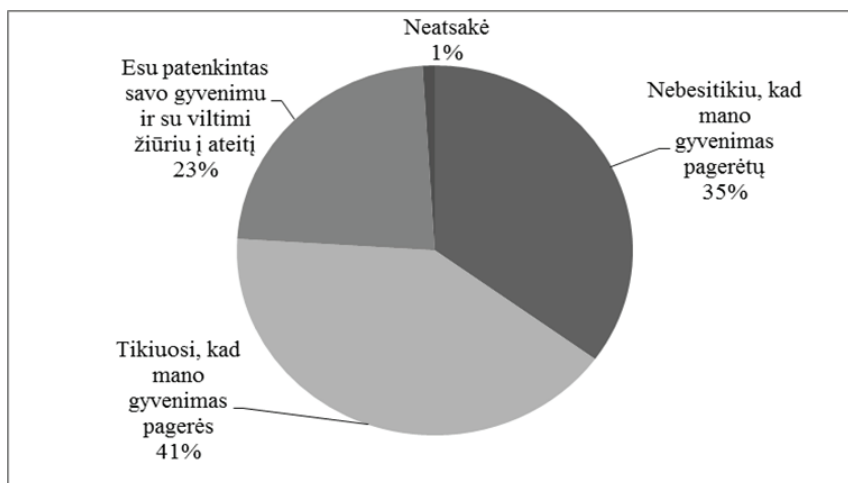
166 anketų, iš kurių grįžo 121. Iš 121 respondento 62 proc. sudarė moterys, 38 proc. – vyrai. Dauguma dalyvavusiųjų yra nuo 31 iki 65 m.

Nedarbas yra viena pagrindinių socialinių problemų atsiradimo priežasčių. 66 proc. respondentai dirba, 9 proc. mokosi, 2 proc. dirba ir mokosi, o 23 proc. nei dirba, nei mokosi. Optimistiškai nuteikia, kad dauguma turi darbus, gauna atlyginimą, išlaiko save ar artimuosius. Tarp nedirbančių ir nesimokančių respondentų, kurių amžius yra 31–40 m., yra tokie asmenys, kurie dėl sveikatos būklės negali dalyvauti darbo rinkoje.

Kokia veikla šiuo metu užsiima apklaustieji? 31 proc. sudaro valstybinės įmonės arba įstaigos tarnautojai ir specialistai. 16 proc. respondentų nurodė, kad yra ūkininkai, 14 proc. – kvalifikuoti darbininkai, kurie gali atlikti įvairius darbus. Tik 2 proc. apklaustųjų nurodė, kad yra privačios įmonės savininkai. Tai patvirtina prielaidą, kad privatus verslas kol kas plėtojamas labai vangiai.

2006 m. Kražių vidurinė mokykla reorganizuota į Kelmės rajono Kražių gimnaziją. Tai viena keturių, veikiančių gimnazijų Kelmės rajone. 10 proc. apklaustųjų gyventojų neturi vidurinio išsilavinimo. Tai riboja jų galimybes būti potencialiu darbuotoju darbo rinkoje. 13 proc. apklaustųjų turi bendrą vidurinį išsilavinimą. 24 proc. apklaustųjų pragyvena iš nuosavo žemės ūkio. Tai gali būti perdirbtos produkcijos pardavimas, pagalba ūkyje ir kt. Prašant įvertinti pajamų pastovumą, 63 proc. nurodė, kad jų pajamos yra nuolatinės. Nenuolatines pajamas nurodė gyventojai, kurie verčiasi žemės ūkiu. Tokia situacija yra todėl, kad žemės ūkio kainos nėra stabilios, joms įtakos gali turėti įvairūs veiksniai, kurie ne visada nuspėjami.

Skiriasi supratimas, koks pajamų kiekis, tenkantis šeimos nariui, yra pakankamas, kokiomis paslaugomis būtina naudotis ir kokius poreikius tenkinti. Šiame tyrime apsiribota bendru gyvenimo kokybės vertinimu, pasinaudojant klasikine trijų balų sistema, kai patys respondentai save priskiria kuriai nors socialinės stratifikacijos grupei. Savo gyvenimo sąlygas respondentai vertina taip: 78 proc. teigė esą vidutinio-kai, 21 proc. nurodė gyvena žemiau vidutinio lygio ir 1 proc. gyvena aukščiau vidutinio lygio. Vidutinio-kams save priskyrė apklaustieji, kurie šiuo metu dirba valstybinės įmonės arba įstaigos tarnautoju ar specialistu ir ūkininku, o žemiau vidutinio lygio gyvenantys yra bedarbiai.

1 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal gyvenimo perspektyvas
Šaltinis: sudaryta darbo autorės pagal tyrimo duomenis.

Tyrimo rezultatai parodė (žr. 1 pav.), kad net 41 proc. apklaustųjų tikisi, kad jų gyvenimas dar pagerės. Galima daryti prielaidą, kad jie žino, kaip jį pagerinti. 35 proc. jau nebesitiki, kad jų gyvenimas pagerėtų, o 23 proc. yra patenkinti dabartiniu gyvenimu ir su viltimi žiūri į ateitį.

Kražių seniūnijoje dominuoja vienbučiai sodybinio tipo gyvenamieji namai. Yra ir keletas dviaukščių daugiabučių gyvenamųjų namų. Atliekant tyrimą buvo išsiaiškinta, kad 62 proc. respondentų gyvena nuosavuose namuose, kurių dauguma pastatyti prieš 21–40 m. ar net daugiau kaip prieš 40 m. Todėl nemažai tyrime dalyvavusių asmenų mano, kad gyvenamuosius namus tikslinga šiek tiek paremontuoti (54 proc.), o maždaug trečioji dalis nurodė, kad jų būstą būtina remontuoti.

75 proc. namuose turi kompiuterį, kuris yra prijungtas prie interneto. 17 proc. apklaustųjų minėjo, kad neturi kompiuterio, o 8 proc. jį turi, bet neprijungtą prie interneto. Pasak Kražių seniūno, miestelyje yra viena vieta, kur galima nemokamai naudotis internetu.

Remiantis Kražių miestelio bendruoju planu (2010), seniūnija neturi deramo potencialo konkuruoti verslo srityje su didžiausiais Kelmės rajono miestais – Kelme ir Tytuvėnais. Šiuose miestuose daugiausia sukoncentruota rajono apdirbamosios pramonės įmonių. Kražių seniūnijoje yra susitelkę smulkieji verslininkai.

Dauguma respondentų (53 proc.), mano, kad ūkinė veikla Kražių seniūnijoje yra pastovi, t. y. sąstingio būklėje. 20 proc. apklaustųjų mano, kad ūkinė veikla stiprėja, kuriamos naujos darbo vietos. Tokį nuomonės įrodymą galima pamatyti vasaros laikotarpiu, kuomet stipria ūkine veikla užsiimantys verslininkai gali suteikti nors laikinas darbo vietas. 33 respondentai iš 121 mano, kad ūkinė veikla silpsta, darbo vietų skaičius mažėja. Tai gali turėti įtakos vyresniojo amžiaus

žmonių skaičiaus didėjimui. Natūralu, kad jie nebegali aktyviai dirbti savo ūkiuose, jų atsisako. Bet apsilankius Kražių seniūnijoje, gali daug kur pamatyti gyvybingo „mažo“ ūkio apraiškų.

Tiriant, kokį ūkininkavimo būdą yra pasirinkę gyventojai, dalyvavusieji apklausoje, buvo gautos tokios išvados: 47 proc. jų pasirinkę mišrų, įvairios paskirties ūkį. Čia užsiimama skirtingų kultūrų ir pašarų auginimu, verčiamasi pienininkyste ir mėsine galvijininkyste, kepama duona ir kt. Manoma, kad, turint tokį ūkį, rizika yra mažesnė nei pasirinkus specializuotą. 36 proc. apklaustųjų neturi savo ūkio. Paklausus, ar gyventojai ūkininkaudami dar turi papildomą, ne žemės ūkio verslą, 42 proc. respondentų atsakė, kad neturi papildomo verslo, o 16 proc. papildomai dirba valstybinėje įmonėje. Nuosavą verslą turi tik 1 proc. apklaustųjų. Linkusių užsiimti privačiu verslu yra labai mažai.

Atliekant tyrimą, buvo tikslinga išsiaiškinti, koku verslu ar alternatyvia veikla galėtų užsiimti respondentai, kurie neturi savo ūkio ir ieško kitų pragyvenimo šaltinių. 74 proc. respondentų teigė, kad jų gyvenamojoje vietovėje yra nenaudojamų, apleistų ar likusių be tikro šeimininko pastatų. Juos būtų įmanoma panaudoti seniūnijos gyventojų reikmėms.

Gyventojų apklausos anketoje buvo pateikta lentelė su įstaigų ar įmonių sąrašu, kur reikėjo kiekvieną įmonę (įstaigą) įvertinti pagal trijų balų sistemą: *Tikslinga įkurti; Netikslinga įkurti; Jau įkurta*.

Netikslinga įkurti amatų centrą, buitines technikos remonto dirbtuvę, nors sugedus reikia vežti juos į Kelmę, kad būtų galimybė pataisyti. Jie nepritarė minčiai, kad būtų galima įkurti statybos ir butų remonto darbų įmonę. Tokį pasirinkimą gali lemti tai, kad gyventojai retai remontuoja savo būstus, naudodamiesi specializuotų įmonių pagalba, nes neturi tam lėšų. Nepritarta ir tam, kad būtų įkurti senelių ir neįgalųjų globos na-

mai, nors keletas gyventojų užsiminė, kad anksčiau buvo kalbėta apie tokios įstaigos įkūrimą. Pritarimo nesulaukė reabilitacijos ir sveikos gyvensenos centras, verslo informacijos centras, vertimo paslaugos. Iš tiesų žmonės galbūt bijo rizikuoti arba nėra susipažinę su verslo įkūrimo ar plėtros galimybėmis. Įkūrus tokią įstaigą, gyventojai turėtų galimybę susipažinti su verslo steigimo eiga, įgautų naujų žinių, plėstų savo pasaulėžiūrą. Prie netikslingų įstaigų jie priskyrė privataus vaikų darželio ir privačios mokyklos įkūrimą. Žinoma, kad tokios įstaigos paslaugos kainuoja nemažai, galbūt to vengdami gyventojai ir nenorėtų turėti tokių ugdymo įstaigų.

Tikslinga įkurti: automobilių remonto dirbtuves, žemės ūkio inventoriaus remonto dirbtuves, kirpyklą, vaikų papildomo ugdymo ir užimtumo centrą, žemės ūkio produkcijos perdirbimo įmonę. Į šiuos gyventojų siūlymus būtų efektyvu atsižvelgti rengiant Kražių seniūnijos strategiją. Minėtas įstaigas galima įrengti ir nenaudojamuose pastatuose, kartu gerinant miestelio vaizdą ir užimant nenaudojamus plotus.

Tyrimas parodė, kad Kražiuose yra galimybė sudaryti sąlygas alternatyviai ūkinei veiklai. Tai leistų kurti naujas darbo vietas ir teiktų naujus pajamų šaltinius. Ekonominės veiklos diversifikacija pagerintų gyvenimo kokybę kaimiškojoje seniūnijoje, padėtų atkurti neurbanizuotų vietovių buitines aptarnavimo ir socialinių paslaugų sistemą.

Sociokultūrinės veiklos situacija

Gyventojų sociokultūrinė veikla apima šias sritis: socialinė (ugdymo, kultūrinė, giminės, religinė) ir politinė (priklausanti nuo finansų ar lobistinės įtakos), laisvalaikio organizavimas,

Tyrimas parodė, kad Kražių seniūnijoje apklausoje dalyvavę asmenys nėra aktyvūs nė vienoje iš veiklų. Aktyviau jie dalyvauja (12 proc.) kultūros meno veikloje ir vietos bendruomenėje (9 proc.). Nė vienas apklaustų respondentų aktyviai nedalyvauja profesinėje sąjungoje. Dalyvauja, bet ne itin aktyviai vietos bendruomenėje 34 proc. respondentų, kultūros veikloje – 16 proc., sporto organizacijoje – 15 proc.

Vertindami bendruomenės veiklą 56 proc. respondentų mano, kad vietos bendruomenė yra neaktyvi. Tik 30 proc. jų mano, kad veikianti bendruomenė yra aktyvi. Tačiau šie atsakymai rodo ir kitą aspektą: jei pats gyventojas nedalyvauja jos veikloje, tai neretai jis teigia, kad bendruomenė yra neaktyvi arba jos iš viso nėra.

Analizuojant Kražių seniūnijos kultūrinę veiklą, negalima nepaminėti M. K. Sarbievijaus kultūros centro, kuris veikia kaip daugiafunkcė kultūros įstaiga, sujungianti jau esamus Kražių kultūros centrą, Žemaitės viešosios bibliotekos Kražių filialą ir Kelmės krašto muziejaus filialą. Lankantis Kražiuose, gausu skelbi-

mų, kvietimų dalyvauti kultūriniuose renginiuose, parodose, koncertuose. Vasarą vyksta įvairūs tradiciniai renginiai. Pasyvus dalyvavimas kultūrinėje veikloje gali būti traktuojamas kaip nieiškojimas naujos veiklos, savęs nuvertinimas, aplaidus požiūris į vertybes.

48 proc. anketinėje apklausoje dalyvavusių respondentų teigė, kad kultūrinis gyvenimas yra gana aktyvus. Manoma, kad jeigu pats žmogus nesidomi šia veikla, tai ir jo mąstymas yra visai kitoks apie esamą padėtį seniūnijoje.

Remiantis Kražių miestelio bendruoju planu (2010), turizmo sektoriaus plėtra akcentuojama ne vienoje valstybės strategijų ir programų (*Valstybės ilgalaikės raidos strategija, Lietuvos ekonominės plėtros ilgalaikė strategija* ir pan.). Kražiuose nėra viešbučių, tik viena maitinimo įstaiga, todėl dauguma pravažiuojančių turistų neapsistoja miestelyje, o vyksta į kitus rajone esančius svečių namus, poilsio namus, kaimo turizmo sodybas. Apie šių paslaugų trūkumą būtų itin tikslinga ir efektyvu diskutuoti formuojant Kražių seniūnijos strategiją.

Paslaugų sistema Kražių seniūnijoje

Gyvenimo kokybė ir pasitenkinimas juo dažniausia priklauso nuo savivaldybės teritorijoje esamo gyvenamojo fondo kiekybės ir kokybės, taip pat nuo gyventojų ir savivaldybės disponuojamų išteklių jį eksploatuoti, plėtoti ir atnaujinti. „Kražių miesteliui 1973 m. suteiktas urbanistinio paminklo statusas. Dėl šios aplinkybės miestelio gyventojams, siekiantiems kapitaliai remontuoti būstus ar pakeisti jų išvaizdą naudojant šiuolaikines, bet pigias ir nebūdingas regionui apdailos medžiagas, kyla įvairių sunkumų“ (Kražių miestelio bendrasis planas, 2010, p. 6). Manytina, kad ši aplinkybė turi paskatinti Kelmės rajono savivaldybę rasti papildomų finansavimo šaltinių gyventojų gyvenimo kokybei gerinti.

Remiantis Kražių miestelio bendruoju planu (2010), miestelio nesiekia gamtinių dujų vamzdynas, todėl gyventojai pastatų šildymui dažniausia naudoja įvairų kietą (akmens anglis, malkos, durpės) ir skystą kurą. Nėra centralizuoto karšto vandens ir šilumos tiekimo, gyventojai vandenį šildosi patys, o namus apšildo krosnimis (senesnės statybos, mediniai) arba turi tam įsirengę autonomines katilines. Vienintelė Kražiuose esanti skysto kuro katilinė pagaminą šilumą tiekia gimnazijos pastatui šildyti. Tai rodo, kad minėta komunalinių paslaugų teikimo situacija Kražių miestelyje yra nepatenkinama.

Kražių seniūnijoje elektrifikuoti praktiškai visi namų ūkiai. Prastesnė situacija su vandens tiekimu, nes tik 41 proc. gyventojų naudojami esama centralizuoto vandens tiekimo sistema. Tyrimo duomenys parodė, kad 60 proc. respondentų būstų yra tiekiamas centralizuotas šaltas vanduo. Likę (daugiau kaip pusė) gy-

ventojai vandenį ima iš šulinių. Remiantis išvardytais faktais, konstatuotina, kad kai kurios Kražių miestelyje bei visoje seniūnijoje teikiamos komunalinės paslaugos gyventojams yra nepatenkinamo lygio.

Šiuo metu M. K. Sarbievijaus kultūros centras pristatydamas renginius, siūlo apsigyventi Petrališkės svečių namuose, kurie yra vieninteliai visoje Kražių seniūnijoje. Taigi trūksta apgyvendinimo įstaigų turistams ir kitiems atvykėliams. Viešojo maitinimo įstaigos, kurios veikia seniūnijoje: kavinė, alaus baras, valgykla. Ateityje norima įrengti maitinimo įstaigą kultūros centre.

Gyventojų klausta, kaip jie vertina miestelio saugumą. Atsakymai pasiskirstė taip: 44 proc. mano, kad gyvenvietė yra rami, jaučiamasi saugiai. 47 proc. – padėties šiek tiek blogėja (tokį pasirinkimą gali įtakoti tai, kad šiuo metu Kražių seniūnijoje daugėja vagysčių). Miestelyje nėra policijos įgaliotinio, todėl policiją reikia kviesti iš Kelmės. Tai prailgina visą procesą.

Atliekant tyrimą, gyventojų klausta, kaip keičiasi gyventojų skaičius Kražių seniūnijoje. Net 99 proc. apklaustųjų teigė, kad gyventojų skaičius mažėja. Mėnėtas rodiklis pastaraisiais metais nuolat mažėja dėl neigiamo natūralaus prieaugio ir neigiamo migracijos saldo. Mažėjantis Lietuvos gyventojų gimstamumas ir ilgėjantis vidutinis gyventojų amžius atspindi visuomenės senėjimą. Šie procesai itin ryškūs kaime. 49 proc. respondentų mano, kad seniūnijoje daugėja tik senyvo amžiaus žmonių – gyvenvietė sensta, tuštėja. 46 proc. mano, kad trūksta jaunimo.

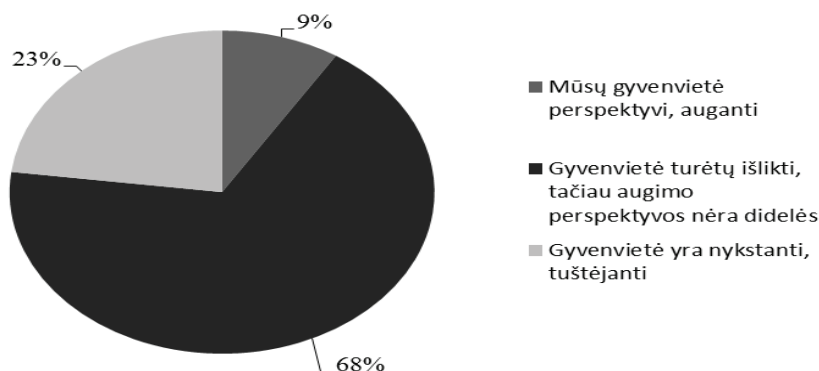
Kražių seniūnijos gyventojų lūkesčiai ir planai

Vertinant dabartinę gyvenvietės būklę ir galimas jos perspektyvas, buvo siekiama išryškinti teigiamus pokyčius ir esančias didžiausias seniūnijos problemas.

Teigiamas pokytis seniūnijoje yra nedirbamos žemės plotų sumažėjimas (41 proc.). Ją pradedama naudoti įvairioms reikmėms, statybai, nuomai. Matomi, bet neryškūs teigiami pokyčiai įvardytini šie: gyventojai remontuoja būstus (52 proc.), tvarko aplinką, kaimuose laikoma daugiau gyvulių ir paukščių (48 proc.). Konstatuotini pokyčiai, kurių nėra arba bent jau nėra tokie matomi: sumažėjimas asmenų, neturinčių nuolatinio darbo (62 proc.), nėra statomi nauji gyvenamieji namai ir ūkiniai pastatai (69 proc.), nemažėja girtavimas (62 proc.).

Pati aštriausia problema seniūnijoje – jaunimo mažėjimas (64 proc.) ir darbo vietų mažėjimas išsilavinusiems žmonėms (70 proc.). Antroji ryški problema, kamuojanti gyvenvietę, yra nedarbas. Nėra verslumo skatinimo, gyventojai neturi daug informacijos apie tai, sunku surasti darbą. Mažiau ryški problema yra abejingumas visuomenės reikalams (47%). Tai patvirtina anksčiau darytas išvadas, kad gyventojai pasyviai dalyvauja bendruomenės ir kitose veiklose. Nerimą kelią blogėjantis gyventojų išsilavinimas (59 proc.), nesaugumo jausmas (50 proc.).

Neurbanizuotų ir žemo urbanizacijos lygio vietovių gyvavimo eiga priklauso nuo daugelio veiksnių. Pagrindiniai jų būtų plėtojama neagrarinė veikla, kuriamos naujos darbo vietos išsilavinusiems, gyvenvietės atvirumas ir pritaikymas turistams ir atvykėliams. Respondentai turėjo galimybę pateikti savo nuomonę apie seniūnijos perspektyvumą. Rezultatai pavaizduoti 3 paveiksle.

3 pav. Kražių seniūnijos perspektyvos
Šaltinis: sudaryta darbo autorės pagal tyrimo duomenis.

Dauguma atsakiusiųjų (68 proc.) mano, kad gyvenvietė turėtų išlikti, tačiau augimo perspektyvos nedidelės. Tik 9 proc. respondentų atsakė, kad gyvenvietė

yra perspektyvi, auganti. Teigtina, kad tokį gyventojų nuomonės pasiskirstymą lemia tuštėjanti gyvenvietė, migracijos srautų didėjimas šalyje, sudėtinga Lietu-

vos ekonominė padėtis. Analizuojamoje vietovėje nėra daug naujų, besikuriančių įmonių ar įstaigų, mažėja jaunimo. Tai matydami gyventojai teigia, kad gyvenvietė nėra auganti. Naujų veiklų ir verslų kūrimasis paskatintų Kražių perspektyvumą ir augimą.

Atliekant gyventojų apklausą, buvo pateiktas atviras klausimas, kuriame respondentai turėjo nurodyti, ko, jų nuomone, trūksta dabartinėje gyvenamojoje teritorijoje. Atsakymų buvo sulaukta įvairių. Labiausia šiuo metu seniūnijos gyventojams reikia kirpyklos. Šiuo metu jie turi kirptis patys namuose arba keliauti į rajono centrą. Įkūrus kirpyklą, atsirastų papildomų darbo vietų.

Dažniausiai pasitaikantys pasiūlymai: skatinti gyventojų užimtumą, aktyvinti esantį jaunimą, skirti daugiau dėmesio kelių tvarkymui, paskirti policijos pareigūną-įgaliotinį, rengti diskotekas jaunimui, tiekti kokybiškesnį geriamąjį vandenį, roduoti kino filmus Vakarų kolegijoje.

Rečiau pasitaikė šie pasiūlymai: įkurti vaikų darželį, organizuoti mokymus asocialioms šeimoms, t. y. ugdyti jų socialinius įgūdžius, įkurti nedidelį prekybos centrą vietoje buvusios universalinės parduotuvės.

Minėti siūlymai turėtų būti svarstomi seniūnijoje ir Kelmės rajono taryboje. Būtų tikslinga jų įgyvendinimą įtraukti formuojant Kražių seniūnijos strategiją.

Išvados

1. Lietuvos valstybės valdymo sistema skirstoma į dvi valdymo formas – valstybinis vietos valdymas ir vietos savivalda. Valstybinės (centrinės) valdžios absoliučią galią apriboja vietos savivalda kaip institutas, kuris padeda piliečiams būti apsaugotiems nuo visą apimančios valstybinės valdžios. Centrinė valdžia įstatymų nustatytais atvejais prižiūri, kaip savivaldybės įgyvendina joms nustatytas funkcijas.

2. Kražių seniūnija yra viena seniausių gyvenviečių Lietuvoje. Ši Žemaitijos istorinė vietovė reikšminga tuo, kad keletą šimtmečių ji buvo katalikybės, mokslo, politinis ir administracinis centras. Tačiau šiuo metu jos situaciją galima įvertinti kaip stagnacinę ar net esančią nuosmukio fazėje.

3. Skirtingo urbanizacijos lygio vietovių šiuolaikinių funkcijų (rezidencinės, daugiasektorinės ekonominės veiklos diversifikacijos, relaksacijos ir reabilitacijos, edukacinė, etnografinio ir etinio paveldo išsaugojimo, kraštovaizdžio apsaugos ir bendruomenės saugumo) sistema gali tapti efektyvi priemonė strateginiam regionų valdymui tobulinti. Jų efektyvus įgyvendinimas leistų tobulinti gyvenimo kokybę kaime visais aspektais, spartintų ekonominę ir socialinę visos Lietuvos pažangą, ugdytų teigiamą požiūrį į neurbanizuotas vietas.

4. Gyventojai įvertino ūkinės veiklos būklę seniūnijoje kaip stagnacinę ir nuosmukio. Vieni atsisa-

ko savo ūkio, norėdami keisti gyvenimo būdą, o kiti nebepajėgia jo išlaikyti. 47 proc. ūkininkaujančiųjų yra pasirinkę mišrų, įvairios paskirties ūkį, t. y. užsiima skirtingų kultūrų ir pašarų auginimu, verčiasi pienininkyste ir mėsine galvijininkyste, kepa duoną ir kt.

5. Nuosavą verslą turi tik 1 proc. apklaustųjų. Nėra organizuojami verslo mokymai (seminarai) gyventojams, kuriuos inicijuotų seniūnija. Būtina skirti dėmesį verslumui skatinti miestelyje. Tam tinkamos sąlygos: palanki esama geografinė padėtis, nedidelis atstumas iki rajono centro (Kelmės), patraukli gamtinė aplinka, turtingas istorinis ir kultūrinis paveldas. Minėtas potencialas praktiškai neišnaudojamas, todėl akivaizdu, kad verslo skatinimo infrastruktūra miestelyje nesukurta.

6. 68 proc. tyrime dalyvavusiųjų mano, kad gyvenvietė turėtų išlikti, tačiau augimo perspektyvos nedidelės. Tik 9 proc. respondentų atsakė, kad gyvenvietė yra perspektyvi, auganti. Tokį gyventojų nuomonės pasiskirstymą lemia tuštėjanti gyvenvietė, migracijos srautų didėjimas šalyje, sudėtinga ekonominė Lietuvos padėtis. Analizuojamoje vietovėje nėra daug naujai besikuriančių įmonių ar įstaigų, mažėja jaunimo. Tai matydami gyventojai teigia, kad gyvenvietė nėra auganti. Naujų veiklų, verslų kūrimasis paskatintų Kražių perspektyvumą ir augimą.

Šaltiniai

1. Study Programme on European Spatial Planning of the European Commission. (1999). *Strategic Study: Towards a New Urban Rural Partnership in Europe*. Milan (Italy). Project Director: Flavio Boscacci
2. Jankuvienė, E., Jasaitis, J. (2009). Šiuolaikinė lietuviška sodyba kaime: lūkesčiai ir nauji sprendimai. *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos*, 3 (16), 202–208.
3. Domarkas, V. (2007). Naujųjų viešojo administravimo raidos tendencijų kritinį analizė. Ats. red. A. Raipa, *Naujoji viešoji vadyba* (p. 6–25). Kaunas: Technologija.
4. Bučinskas, A., Raipa, A., Staponkienė, J. (2004). Viešosios programos naujojo viešojo valdymo struktūroje. *Tiltai*, 2, 1–10.
5. Baltušnikienė, J. (2005). Viešojo valdymo struktūros ir skirtinguose viešojo valdymo lygiuose esančių institucijų kompetencijos sąveika. *E. Galvanausko tarptautinės mokslinės konferencijos medžiaga* (p. 26–32). Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
6. Staponkienė, J. (2005). Viešojo valdymo struktūros ir skirtinguose viešojo valdymo lygiuose esančių institucijų kompetencijos sąveika. *Viešoji politika ir administravimas*, 13, 83–91.
7. Lietuvos Respublikos vietos savivaldos pakeitimo įstatymas. (2000). *Valstybės žinios*, Nr. 91-2832.
8. Lazdynas, R. (2005). *Savivalda: filosofija, teorija, praktika*. Šiauliai: Saulės delta.
9. Lietuvos Respublikos vietos savivaldos įstatymas. (2008). *Valstybės žinios*, Nr. 113-4290.

10. Europos vietos savivaldos chartija. (2008). *Valstybės žinios*, Nr. 113-4290.
11. Laurinavičius, A. (2000). *Bendruomenės ir teisės saugos institucijų bendradarbiavimas*. Vilnius: Lietuvos teisės akademija.
12. Patapas, A., Maculevič, J. (2011). Seniūnaitijų organizavimo ir veiklos probleminiai aspektai. *Viešojo politika ir administravimas*, 3, 403–412.
13. Vanagas, R. (2006). Piliiečių iniciatyvų stiprinimo galimybės vietos bendruomenėse. Ats. red. A. G. Rainienė. *Savivaldos institucijų socialinis politinis veiksmingumas* (p. 350–375). Monografija. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas.
14. Jasaitis, J., Šurkuvienė, S. Neurbanizuotų vietovių šiuolaikinių funkcijų sistema. *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos*, 1 (6), 85–93.
15. Jasaitis, J. (2007). Neurbanizuotų vietovių šiuolaikinių funkcijų sistemos įgyvendinimas strateginio planavimo procese. *Žemės ūkio mokslai*, 41–47.
16. Jasaitis, J. (2006). Kaimo raidos tyrimų kompleksiško problema. *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos*, 1 (6), 87–95.
17. Jasaitis, J. (2010). Antropologiniai atokesnių ir neurbanizuotų vietovių raidos strateginio valdymo aspektai. *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos*, 3 (19), 12–22.
18. Jasaitis, J. (2008). Neurbanizuotų teritorijų plėtros administravimas poindustrinėje visuomenėje. *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos*, 1 (10), 47–63.
19. Dužinskas, R., Ratkevičienė, V., Jasaitis, J. (2007). Ūkinės veiklos įvairovės skatinimas kaimiškose vietovėse: lūkesčiai ir galimybės. *Žemės ūkio mokslai*, 27–34.
20. Apanavičius, R. (2011) Sodybos ir jų aplinka: nuo senųjų tradicijų iki „prerijų kultūros“ Lietuvoje. *Kaimo raidos kryptys žinių visuomenėje*, 2, 21–33.
21. Andriušytė, A., Bertašiūtė, R., Benetytė, S. (2011). Tradicinės architektūros tęstinumas šiuolaikiniame kaime. *Kaimo raidos kryptys žinių visuomenėje*, 2, 14–19.
22. Rimkus, V. (1997). *Kražiai. Kelmės kraštas*: Straipsnių rinkinys (p. 249–276). Ats. sekretorius A. Kutkevičius. Vilnius: Atkula.

Iždonaitė, S.

Kražiai Town: Declining or Resurgent? History, Current Situation and Prospects

Summary

The paper deals with the problem of unpopularity of small towns and rural areas. Our society has to accept a new image of non-urbanized areas. By the well known report, named as strategic study “Towards a New Urban Rural Partnership in Europe”, directed by Flavio Boscacci, we have to realize, that “rural is no longer synonymous with the agricultural economy, but an area with a diversified economy, including industrial and services activities. These new activities have now overtaken agriculture in terms of their capacity to generate revenue and work opportunities. This process has facilitated the improvement of infrastructure,

providing new transport routes and better accessibility, as well as new forms of communication (e.g. the information technologies).”

The second part of the paper is designed for the presentation of Kražiai people’s approach to the development of the current situation of Kražiai and its perspectives. The main purpose of our research is to find out how to improve the strategy of this small town, well known in the past as the important centre of culture and science.

Keywords: township, the strategic development, alternative non-agrarian business, sociocultural development.

Straipsnis recenzuotas
Straipsnis gautas 2012 m. spalio mėn., priimtas 2012 m. lapkričio mėn.
The article has been reviewed
Received in October 2012; accepted in November 2012.